

Romantikus história vagy tudományos várkutatás?

Szatlóczi Gábor: *A rezi vár históriája. (A rezi váruradalom története).*

Rezi község Önkormányzata. Rezi, 2000. 94 p.

„Amily szükségesek és áldásosak voltak a várak védelmi szempontból, époly károsak egyéb tekintetekből. Hogy többet ne említsünk, a középkor féktelen természetű, csaknem vadultsággá fajult harcz-szomjas főurai váraik, erődjeik ellenállhatóságában bizva, gyakori rablásaik és pusztításaik miatt sokszor az egész vidék rettegett rémei voltak. Ezen u. n. rablóvárak nem egyszer a királyi tekintélylyel, a törvény szentségével is körömszakadtig daczoló dynastiák ősi fészkévé lőnek. Hazai történetünk több ily hatalmas főúr nevét őrizte meg, kik — mint a trencsényi Csák és Stibor vajda — az országban csaknem souverain fejedelemségeket alapítottak.” 1877-ben vetette papírra e nem csekély romantikus felhangot tartalmazó sorokat Czobor Béla a középkori Magyarország várainól szóló, két részben megjelent tanulmányában.¹ Szavai kiválóan illusztrálják keletkezésük korát és azt a felfogást, valamint érzelmi töltetet, amely eme objektumcsoport kutatását évtizedeken át meghatározta, átjárta. A 20. század első felében, közepén megjelent, várakkal foglalkozó és ekkorra majdhogynem csak a helytörténetírás keretei közé száműzött munkákban is tetten érhetők — talán épp a periférikus helyzetből adódóan — hasonló regényes szálak, sajnos nem egy esetben a tudományosság rovására. Mindezek okainak, hatásának bemutatása és elemzése azonban nem e sorok feladata. Ehelyütt pusztán a tény megállapítása szükséges: középkori váraink története iránt történettudományunk sokáig egyáltalán nem vagy csak alig érdeklődött. Pozitív változást az írott forrásokon alapuló várkutatás terén csak az elmúlt húsz-harminc esztendőben tapasztalhattunk.

Az 1970-es évek közepétől fogva elsősorban Engel Pál, Fügedi Erik, valamint Kubinyi András munkásságának eredményeképpen világossá vált, hogy váraink középkori történetének módszeres feltárása nem csupán helytörténeti jelentőségű eredményekkel kecsegtethet, hanem számottevő mértékben gazdagíthatja jog-, társadalom- és ún. köztörténeti ismereteink táráit is. Első munkáikat követően azonban egy ideig úgy tűnt, hogy az általuk megkezdett munkálatok folytatás nélkül maradnak, hosszabb időn át ugyanis újabb ezirányú eredmények nem születtek. Az utóbbi bő egy évtizedben azonban, köszönhetően részben a '90-es években

---

¹ Czobor Béla: Magyarország középkori várai. In: Századok 11. (1877) 602. p.

e témakörben példamutatóan megszerveződő régészettudomány (vö. *Castrum Bene* kötetek és Egyesület), részben pedig a Nyugat-Európában és a szomszédos országokban is meginduló kutatások eredményeinek, egyre több vártörténeti mű született. Ezeken felül nem feledkezhetünk el természetesen a legfontosabb munkáról: Engel Pál archontológiájáról sem, ami jelenleg az egyetlen, a középkori Magyar Királyság területének egészét felölelő történeti várkataszter is egyben. Azonban a felsorolt eredmények összességét nézve is elmondható: a középkori várakat érintő forrásfeltárás és feldolgozás pillanatnyi szintje még messze elmarad a kívánatostól. Különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy átfogó szintézisek elkészítéséhez más úton nem juthatunk el csak az egyes várak, uradalmak és birtokosaik történetének aprólékos feldolgozásán át. Magyarországon mindezekig ilyenek sajnos rendkívül csekély számban láttak napvilágot.

Ennek okán kell hallatlanul fontos és értékes kezdeményezésként értékelnünk Szatlóczki Gábornak a Zala megyei Rezi vár történetét bemutató művét. Lényeges hangsúlyoznunk egyúttal azt is, hogy Rezi esetében a Szerzőnek sikerült a szűkebb tudományos berkekben is alig ismert várra bukkannia, így olvasója joggal számíthat új és eddig publikálatlan eredményekre nem csupán Rezi, de akár az egész Északnyugat-Dunántúl történetét illetően is. Ebbéli reménységét alátámasztja a középkorról szóló fejezeteknek a kötet egészéhez képest tekintélyes mérete (a 94 oldalas munkából majdnem félszáz kizárólag a Mohács előtti időszakot érinti), illetőleg a rendkívül nagy számú (169 tételes) jegyzetapparátus léte is.

Tekintettel arra, hogy e sorok írója is különös vonzalmat érez váraink történetének feltárása iránt, érdeklődéssel vetette magát a Rezi középkori históriáját tárgyaló fejezetekre. Elolvasása azonban egynéhány kritikus gondolatot és általánosabb érvényű felvetést ébresztett, amelyek már nem csupán egy várat érintenek, hanem általában véve a tudományos várkutatás kérdéskörét és az e vizsgálódások eredményeit közkinccsé tévő munkákat. A jelen kötet ugyanis kiválóan illusztrálja a bevezető sorokban írottakat, nevezetesen, hogy hazánkban a várak történetét érintő munkák közül még számosan mindig inkább romantikus elemeket mutatnak föl, mintsem a tudományosság jegyeit. Mindennek következtében azután az ekként megszülető dolgozatok vajmi kevésbé jelentenek segítséget az adott tudomány-szak, valamint rokontudományainak művelői részére, nemkülönben pedig a szélesebb olvasóközönség számára is félrevezetőek lehetnek. De tekintsük át mire is értendő mindez kézzelfogható példán: Rezi vár középkori történetének jelen feldolgozásán bemutatva!

Természetesen cseppet sem vethető a Szerző szemére, hogy a bevezető sorokkal ellentétben (3. p.) sem az 1440-es évek I. Ulászló és Erzsébet közötti harcai-

nak történetére, sem pedig a várháborúkra vonatkozóan nem sikerült az általa kitűzött teljesség elérése. Későközépkori okleveles anyagunk jelenlegi feltártsági szintjének ismeretében ez majdhogynem lehetetlen is lett volna, különösen egy személy számára. Hasonlóképpen csak szerény, de mindenképp helyénvalónak látszó ellenvetések hozhatók föl a mű szerkezetét illetően. Első olvasásra ugyanis nehezen dönthető el, hogy népszerűsítő kiadvánnyal vagy tudományos jellegű öltő publikációval van-e dolgunk. A munka végén található monda- és anekdota-gyűjtemény az első változat felé mutatna, azonban a már említett jegyzetanyag nem csekély volta, a bevezető sorok, a számos latin nyelvű idézet, valamint az irodalomjegyzék már az utóbbi elképzelést erősítik. Emiatt a kötetet végeredményben tudományos célzatú produktumnak kell tekintenünk.

Az eddigi fejtegetések azonban jelentéktelenek a munka tartalmát illetőekhez képest. Mivel a rendelkezésemre álló terjedelem csekély, ezért csak néhány észrevételt iktatok ide, amelyek vagy szorosan a munka adataihoz kapcsolódnak vagy pedig jól megragadható általánosabb jelenségek irányába mutatnak.

A vár Árpád-kori történetét tárgyalva az 1255-ös Rezi, mint *terra castrensium* kitélt talán szerencsésebb lett volna várnépbeliek, mintsem várjobbágyok földjeként értelmezni és fordítani (5. p.). A várjobbágyi státus ugyanis lényegesen eltért a várnépekétől, s bizonyos határok között valóban lehetőséget adott földbirtoklásra.² Továbbblépve, de még az Árpád-koron belül maradván, a Szerző a kérdésnél, amelyben kitér Alsó-Tátika és Rezi várak egyértelmű különbözőségére, Kaplony-nembeliként azonosítja Zlandus (a kötetben: Zlandus) veszprémi püspököt (8. p.), jóllehet róla a kutatás legújabban kimutatta, hogy a Ják-nemzettségéből származott.³ Ugyanennél az exkurzusnál túlságos hangsúlyt kap a Szerző azon véleménye, amely szerint rendkívül fontos Rezi és Tátika várak korai periódusainak elkülönítése, amelyeket — véleménye szerint (9. p.) — eleddig számosan összekeverték. Valójában e két vár korai története egyértelműnek tekinthető elválasztását már megtalálhatjuk Fügedi Erik 1977-ben megjelent vártörténeti munkájában, illetőleg Engel Pál említett adattárában is.⁴ Hasonlóképpen vitatható az az állítás is, miszerint a lakótornyok építése Magyarországon csak az 1260-as években kezdődik el,

2 *Zsoldos Attila*: A szent király szabadjai. Fejczetek a várjobbágyaság történetéből. Bp., 1999. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 26.) 112–157. p.

3 *Ráczy György*: A Ják nemzettség és monostoralapításai I–II. In: *Vasi Szemle*, 54. (2000) 7–26., 159–181. p.

4 *Fügedi Erik*: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Bp., 1977. (Értkezések a történeti tudományok köréből 82.) 182., 204. p. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. köt. Bp., 1996. /*História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5./ I. köt. 399., 441. p.*

főleg magánkezdeményezésre (9. p.). Nos, többek közt az éppen ekkortájt felépült Visegrád királyi tornya (Salamon-torony) vagy a már ennél korábban álló esztergomi ún. Fehér-torony, mint ellenpéldák is mutatják, hogy e kérdésben a régészeti szakirodalom bevonásán túlmenően árnyaltabb megfogalmazásra lett volna szükség. Már csak azért is, mert általában véve a várépítés magyarországi fellendülése pontosan ezekre az esztendőkre keltezhető, ezért a Reziben feltárt lakótorony — ha korai magánváraink esetében ezek az építmények egyáltalában lakótoronyként azonosíthatóak — feltűnésében sem biztos, hogy különösebben hangsúlyozandó egyedi esetet kell látnunk.

A 11. oldalon a vár építési korának meghatározásával összefüggésben olvashatjuk, hogy az építkezésre bizonyosan 1291 után kerülhetett sor, mivel a várat egy Rezit is érintő határjáró oklevél még nem említi. Minden jel arra mutat azonban, hogy az *argumentum e silentio* elv alkalmazása e helyütt óvatosságot igényel. Engel Pál kutatásaiból tudjuk, hogy az Anjouk által — ugyan nem kitalált, de — az egész országra kiterjedően bevezetett váruadalmi struktúra elterjedése előtt nem kérhető számon az okleveleken minden egyes, már álló vár fölemlítése.⁵ Azok ugyanis ekkor még nem minden esetben játszottak döntő szerepet a környékbeli birtokok, falvak életében sem gazdaságilag, sem pedig politikailag, ennél fogva egy-egy határjárás megfogalmazójának olykor bizony értelmezhetőbb volt egyetlen tó vagy út megjelölése, mint a határtól sokszor távolabb álló, ekkoriban még nem egyszer csupán egyszerű tartozéknak tekintett váré.

Továbblépve, Mircea havasalföldi vajda, illetve felesége esetleges zálog címén való rezi birtoklásának lehetőségét okleveles adataink tükrében el kell vetnünk (17. p.). Pontosán a Szerző által idézett, 1400-ban kelt oklevél végén ugyanis, amelyben Zsigmond király felszólítja a vajda feleségét, hogy a keszthelyi királyi népeket ne háborgassa és a tomaji vámnál azokat ne vámostassa, illetőleg a keszthelyiek kiváltságait megerősíti, épp az uralkodó utal arra, hogy Reziben ekkor már saját várnagyai parancsnokolnak.⁶ A keszthelyiek és a meg nem nevezett asszony közti kapcsolatot pedig az jelentheti, hogy az oklevél címzetje: a vajda felesége nagy valószínűséggel Lackfi-leány, azaz a Rezit 1397/98-ig birtokló család tagja volt.⁷ Ekként kerülhetett tehát a vajda neve kapcsolatba a várral: a király — a kor-

5 Engel Pál: Töprengések az Árpád-kori sánccvárok problémájáról. In: Műemlékvédelem, 31. (1987) 9–14. p.

6 *Et premissa omnia fidelibus nostris, castellanis castri nostri Rezi nunc constitutis et in futurum constituendis iniungimus et firmiter committimus inviolabiliter observare.* Zala vármegye története. Oklevéltár I–II. köt. Szerk.: Nagy Imre–Véghely Dezső–Nagy Gyula. Bp., 1886–1890. (a továbbiakban: ZO) II. köt. 299–300. p.

7 Vö.: Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp., 1984. 112. p.

szellemet ismervén csodálkozni sem kell — nem az asszony nevét íratta mandátumába, hanem férje után szólította meg.

Rezi 1401–1406 közötti akár csak ideiglenes királyi birtoklását egyelőre fenntartással kell kezelni (18. p.). A Szerző által idézett 1406-os, Eberhard zágrábi püspököt ismételt királyi adományokkal elhalmozó oklevélben Rezi egyáltalában nem szerepel! Abban kizárólag csak Tátikáról és Keszthelyről esik szó.⁸

Az 1408-as levelesítő jegyzék felemlítése és olybá való feltüntetése, miszerint Garai nádor azért tartott volna Zala megyében közgyűlést, mert ott elharapódzott a bűnözés, erősen félrevezető (19. p.). A nádori közgyűlések kétségtelenül a bűnözés visszaszorítását is szolgálták, de legalább ilyen fontosnak, ha nem fontosabbnak kell tartanunk jogszolgáltató szerepüket. Ami pedig magát a zalai *proscriptio*s jegyzéket illeti: a kor hasonló forrásaival összevetve szinte semmi érdemleges következtetés levonására nem ad módot Rezi várával kapcsolatban, legalább is, ami a közbiztonságot illeti. Más vidéken, más uradalomban is találhatunk ennyi gonosztevőt okleveleinkben.⁹

A kései középkort ismertető szakaszok első olvasásra egy kibővített regesztagyűjtemény érzetét keltik (pl. 28–30. p.), bár e szerkezeti megoldás alkalmazására maga a Szerző utal az Előszóban. Mindazonáltal némileg jobb szerkesztéssel talán plasztikusabbá, de mindenképpen könnyebben értelmezhetővé lehetett volna alakítani a vár e korszakát bemutató részeket. Sokszor logikai kapcsolatot alig felmutató adatok követik egymást szigorú kronológiai rendben: hol egy hatalmaskodás lejegyzése, hol pedig egy adomány kerül az olvasó elé (pl. 28. p.), ennél fogva pontosan a bevezető sorokban felvázolt cél sikkad el: Rezi vár és birtokosainak története. A 26–27. oldalon egy alkalommal az időrend is megszakad!

Gersei Pető Miklós és János 1490-ben megosztottak birtokaik egy jelentékeny része felett. Az erről közvetve tudósító levél azonban, amelyet a Szerző is fölhasznál (31. p.)¹⁰, kizárólag a tátikai, kemendi és márványkői vár feletti osztályról tesz említést, Reziről egy szót sem ejt. Ennek ellenére a Rezi feletti osztályt tényként kezelni — ha arra más okleveles bizonyíték nincs, márpedig a hivatkozások sorában ilyenre nem akadhatunk —, s mindezt csupán azzal alátámasztani, hogy a felosztott birtokok sorából Rezi *...feltehetően nem maradt ki...*, a közös tulajdonban

8 Zsigmondkori Oklevéltár. I–VII. köt. Szerk.: Mályusz Elemér – Borsa Iván. Bp., 1951–2001. II. köt. No. 5118.

9 Vö.: *Tringli István*: Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából. In: *Levéltári Közlemények*, 69. (1998) 3–31. p. *Solymosi László*: Szabolcs és Bereg vármegye gonosztevőinek lajstroma 1435-ből. In: *A nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve XLII. (2000) Főszerk.: Németh Péter. Nyíregyháza, 2000. 139–147. p.*

10 Ld.: ZO II. köt. 631. p.

meghagyott birtokok általános gyakorlatának mellőzésére, ugyanakkor a forrástól való indokolatlan eltávolodásra utal (31. p.).

Elismerendő és ötletes gondolat a vár falán fellelhető sérülésnyomokat az 1490. évi novemberi császári hadjárattal összefüggésbe hozni, mindamelllett egy több évszázadon át használatban állott, hadi célokat is jócskán szolgáló objektum esetében talán nagyobb körütekintést igényel egy efféle kapcsolat föltételezése, illetőleg ilyen elképzelés kritika nélkül más munkából való átvétele, ahogy a jelen esetben is történt (32. p.). E kérdésben a vár kutatását végző régészek hivatottak végleges állást foglalni, pusztán írott adatok alapján e téren nehéz bizonyítható véleményt megfogalmazni.

A 32. oldalon idézett adat, miszerint Kinizsi Pál vázsonyi vára ellenállt volna 1490 őszén Miksa hóditó hadainak, minden jel szerint további megfontolásra érdemes. Bonfinitől ismerünk ugyanis egy feljegyzést, amely arról tudósít, hogy a németektől elfoglalt Vázsonyt Kinizsi személyesen vette vissza.¹¹

Nem csupán a forráskezelés következtetlenségei, hanem a pontos megfogalmazás hiánya is nehézséget okozhat a munka használójának A Szerző alábbi mondatai ugyanis kissé problematikusak: *Mivel a Fenéki család utolsó sarjának Ferencnek maradékai nem voltak, így már életében jó előre felkérte Gersei Pethő Miklóst örökösének. Mikor 1491-ben Fenéki Ferenc meghalt, a kihalt család nemesi birtokai a törvények szerint a királyra szálltak. Tőle aztán bárki felkérhette adományra, és akinek a legtöbb joga volt reá, rendszerint az is kapta meg* (34. p.). Első pillantásra kissé meglepő a koronára háramlott birtokok, mintegy jogi árverésének elmélete, azaz, hogy a „több joggal” rendelkező személyé lett volna az urát veszített birtok. Későközépkori forrásainkból világosan kitűnik, hogy a rendszer nem hasonlított az imént leírtakhoz. Egyrészt a király önállóan döntött (tanácsadóival persze) például az adományos (nem egyszer egymásról csak később tudomást szerző adományosok) személye felől, másrészt pedig a háramlás pillanatában már számos alkalommal egy-egy mágnásclád vagy annak előkelő familiárisa szemelte ki a tulajdonos nélküli birtokot és szerezte meg azt, másoknak ezzel úgyszólván esélyt sem hagyva.

Külön szakasz foglalkozik a várnagyokkal és kapitányokkal (39–41. p.). Ebben ezek funkciójáról találunk információkat, elemzéseket, azonban a fejezet legvégén szereplő várnagyi, kapitányi lista erőteljesen hiányosnak tekinthető. Egyfelől nem szerepelnek benne a pontos dátumok (hónap, nap) csak az évek, másfelől pedig az egész kötetben nem sikerült felfedezni Engel Pál már hivatkozott archontológiáját,

¹¹ *Antonius de Bonfinius: Rerum Ungaricarum decades*. Edidit: I. Fögel et B. Iványi et L. Juhász. Tomus IV. Bp., 1941. V–II–29.

amelynek Rezire vonatkozó adatai tehát a kötetből kimaradtak. A 40. oldalon egy mondaton belül, azonos jelentésben szerepel a prefektus, a tisztartó és az udvarbíró fogalom, holott ezek a kései középkorban, korai újkorban már jól elkülöníthetők, feladat- és hatáskör tekintetében egyaránt!¹²

Fontos külön kitérni az irodalom- és hivatkozás-jegyzékre. Sajnos meg kell állapítani, hogy e két lista olvasásakor jelentékeny, a munka használhatóságát megkérdőjelező hiányosságokkal találkozhatunk. Nem lehet kétséges, hogy az irodalomjegyzékben megtalálható, önmagában álló 'Korai Magyar Történeti Lexikon' tétel, illetőleg a főszövegben egy-egy konkrét oklevélre való hivatkozáskor a lábjegyzetekben nem egyszer: 'Hazai Okmánytár I–VIII Győr, Bp. 1865–91' formában megjelenő hivatkozás vajmi kevésbé felel meg a munka olvasói számára. Talán szerencsésebb lett volna jó előre eldönteni — ahogyan arra korábban utaltam —, hogy ki lesz e kötet célközönsége. Amennyiben ugyanis turisztikai, ismeretterjesztő kiadványnak készült, akkor a fenti hivatkozások teljességgel fölöslegesek, hisz a szűkebb szakmában kevésbé járatosak számára segítséget ezek nem jelentenek. Ugyanakkor láthattuk: a több mint másfélszáz tételes jegyzetapparátus éppenséggel a fentiekkel ellentétben a munka tudományos jellegét domborítja ki. Ez esetben viszont — épp a tudományosság egyik sarokpontjának megfelelően — elengedhetetlenül fontos lett volna a hivatkozások pontos elkészítése. Mindezen felül a betűrend tökéletes hiánya is megnehezíti az érdeklődő tájékozódását. Az apparátusok figyelmes áttekintése azonban más gondolatokat is ébreszthet azok olvasójában.

Sajnálatos, de az utóbbi években nem egyszer megfigyelhető volt a jelenség, miszerint levéltári kutatások számos esetben maradtak el oly témák feldolgozása-kor, amelyek pedig okvetlenül megkövetelték volna az addig fel nem tárt kéziratok források rendszerezett összegyűjtését, jóllehet mindennek elvégzéséhez kiváló módszertani segítség is a kutatás rendelkezésére áll.¹³ A jelen esetben is ezt a hiányosságot kell megállapítanunk, noha szerencsés módon éppenséggel e vidék várai történetének szisztematikus föltárása messze túlvezethet Zala, Vas és Veszprém vármegyék határain, többek közt a társadalom- vagy a köztörténet művelése számára nyújtva ezzel biztos alapot. Vitathatatlan tény: a jelen kötet.lábjegyzeteinek sorában számos alkalommal előfordul ugyan Holub Józsefnek „Zala vármegye tör-

12 *Kenyeres István*: A végvárok uradalmainak igazgatása és gazdálkodása a 16. században. In: *Századok* 135. (2001) 1368–1370. p.

13 *Solymosi László*: A helytörténet fontosabb középkori forrásainak kutatása és hasznosítása. In: *Történelmi Szemle*, 18. (1976) 125–155. p.

ténete a középkorban” című, 1933-ban elkészült, a megye településeire vonatkozó oklevelek adatait tartalmazó kézirata, de Rezi esetében, mint ahogyan más települések esetében sem, egy regeszta-tár korántsem jelentheti a kutatás végső állomását. Noha Holub gondosan összegyűjtötte az egyes megyebéli településekre vonatkozó okleveles anyagot, s azt regeszták formájában rendszerezte is, két dolgot azonban nem szabad elhanyagolnunk. Kézirata egyfelől a megyemonográfia adattári részének, jelen formájában még nem kiadásra szánt alapja, ráadásul az 1930-as években ő sem juthatott el a korban már ismert összes levéltárba. Másfelől pedig napjainkban a Holub által maximálisan elérhető okleveles anyag mintegy másfél-kétszerese áll a kutatás rendelkezésére, továbbá évek óta számítógépes adatbázis is megkönnyíti az abban való búvárkodást. Figyelmünket a már nyomtatott formában elérhető okleveles anyagra is kiterjesztve hozzátehetjük: a hivatkozások közt sajnálatos módon a legalapvetőbb forrás- és regesztakiadvány-sorozatokat sem lelhetjük föl (pl. Zsigmondkori Oklt., Anjoukori Oklt. stb.). Mindezek fényében tehát különösebb kockázat nélkül állítható: a recenzált kötetben szereplő információkon túl bőséggel lehetne még találni ismeretlen okleveleket Rezi vára és főleg uradalma középkori történetére vonatkozóan. Ha pedig a vártól kicsit jobban kitekintünk a birtokosok felé is, akkor a Gersei Pethő család történetét érintő és máig ki nem aknázott okleveles anyag igencsak tekintélyesre duzzad.¹⁴

Ugyancsak ide kívánczok egy további módszertani megfigyelés is. A kötet végigolvasása és a fentiek figyelembevétele mellett látható: a jelen munka erőteljesen támaszkodik Holub regeszta-gyűjtésére, ugyanakkor annak is tanúi lehetünk, hogy néhány fentebb idézett alkalommal még a kiadott források adatai sem jelentek meg e feldolgozásban. Mindez arra mutat, hogy itt is a regesztákból származnak az információk, s azok egyetlen alkalommal sem lettek összevetve az eredeti oklevelekkel vagy azok kiadásaival. Együttvéve tehát a regeszták, mint forrásokként történt kizárólagos alkalmazását kell megállapítanunk. Ezzel összefüggésben nehéz elhallgatni azt az észrevételt, hogy a napjainkban egyre inkább elterjedni látzó regeszta formában történő forrásközlés bizonyos mértékű veszélyeket hordozhat magában. Hangsúlyozva, hogy a források e típusú közzététele ma már valóban nélkülözhetetlen, egyszersmind azt sem szabad felednünk, hogy az eredeti oklevelek megtekintése egy-egy feldolgozás elkészítéséhez — a fentiek is bizonyítják mindezt — továbbra is mellőzhetetlen. A számos regesztaközlés mindehhez hatalmas segítséget nyújt ugyan, de az eredeti iratokat e kiadások *egyáltalán nem*, vagy csak bizonyos korlátok közt pótolhatják.

¹⁴ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Levéltár. 91101–94056. In: *Borsa Iván: A Mohács előtti gyűjtemény*. Bp., 1972. (Levéltári Leltárak 54.) 93. p.

Befejezésül néhány apróbb hiányosságra kell kitérni, amelyek a mű tartalmát lényegileg nem befolyásolják, ugyanakkor figyelmesebb szerkesztéssel talán elkerülhetőek lettek volna. Ezek sorát Könyves Kálmán királyunk 1113. évi oklevelének egy részlete nyitja (6. p.), amelyben a Szerző által idézett szöveg (...*in monte Rezy cum villa streca ibi alter terminus terra est...*) egyáltalában nem utal erdőgazdálkodásra, ellentétben azzal, ahogy az a kötetben szerepel. Albi Rudolfot a magyarországi történeti irodalom inkább Albeni néven ismeri (17. p.). A 21. oldalon található pálos monostort is előnyösebb lett volna kolostorként megjelölni, ahogyan könnyebben értelmezhető lett volna az asztalnokmester méltóságánév a 23. oldalon szereplő asztalmester helyett. 1448-ban a Gersei Pethók familiárisa az oklevél eredeti szövege szerint nem Uzsa Bálint, hanem e Bálint fia: László volt (26. p.), s ugyanekkor a Zala megyei Szentgyörgy várában csak Csapi András volt a várnagy, Máté nem!¹⁵ A nem kimondottan történelmi érdeklődésű, különösen régióbeli olvasó számára pedig informatívabb lett volna, ha a szövegben szereplő helységnevek kivétel nélkül azonosított, mai formát kapnak, ahol persze erre lehetőség van (pl. 28. p.: Thoty helyet Tóti — Lengyeltóti, Somogy m.), 30. p.: Unyani helyett Unyomi — Balog- és Nemesunyom, Vas m.). Gersei Pető János valóban jelen volt az 1490-es farkashidai egyezmény aláírásánál, azonban zászlósúrunk csak fenntartással nevezhetjük. Neve ugyanis a „klasszikus” banderiatús urak 1498/22. tc. általi felsorolásából hiányzik, s csak az 1502. és az 1505. évi országgyűlésről tudjuk kimutatni báróként (33. p.). Végezetül meg kell említeni, hogy a sajtóhibák száma sem elhanyagolható (pl.: 3., 4., 9., 17., 19., 21., 24., 25., 27., 35., 39., 40. p.)

Ami a kötet utolsó harmadát kitevő koraújkorai szakaszokat illeti, minthogy jelen sorok írója e korszakban kevésbé mozog otthonosan, ezért részletesebb ismeretésbe bocsátkozni nem szándékozik. Annyit azonban fontosnak érez megjegyezni, hogy a kései középkornál is közismerten sokkalta bőségebb forrásviszonyokat fölvonultató 16. század történetét tárgyaló fejezetekhez tartozó lábjegyzetekben kizárólagosan két, néhány száz magyar nyelvű misszilizist tartalmazó forráskiadványt lehetünk fel. Erről a Szerző az Előszóban a következőket írja: *Sajnálatos tény, hogy Rezi váráról csak nagyon kevés okleveles adat maradt fenn. A török-kor pedig szinte csak Pethő János és Csányi Akos levelezéséből ismert.* A recenzens azonban ezzel szemben kénytelen felhívni a figyelmet arra, hogy néhány levéltári repertórium rövid áttekintése után is bizonyosan állítható: ennél lényegesen több forrást őriznek a 16. századi Nyugat-Dunántúlra, a Gersei Petőkre és persze Rezure vonatkozóan a Zala és Veszprém megyei levéltárak, valamint a Magyar Or-

---

15 ZO II. köt. 542. p.

szágos Levéltár raktárai, az erre az időszakra már páratlanul gazdag forrásbázist jelentő bécsi levéltári együttesekről nem is szólva. Az uradalom Mohács utáni történetének vizsgálatához pedig pótolhatatlan segítséget nyújtottak volna a 16. század közepétől fennmaradt tized- és rovásadó-jegyzékek is.

A fentiek fényében tehát elmondható: Rezi vára középkori és koraujkori történetének e feldolgozása számos nézőpontból nem felel meg a téma feltárásával kapcsolatosan joggal támasztható általános elvárásoknak: úgy a szakirodalom, mint az alapvető nyomtatott és kéziratos levéltári források kimerítő föltárásával és rendszerező bemutatásával is adós marad. A címben megjelölt feladatot, az uradalom történetének bemutatását sem sikerült maradéktalanul teljesítenie. Ugyanakkor, és ezt is fontos aláhúzni, témafelvetésével talán újabb lendületet adhat az eddig mintegy Csipkerózsika-álmát alvó magyarországi, nem régészeti — hisz azok több-kevesebb lendülettel, de folynak —, hanem inkább az írott forrásokra építő várkutatásoknak. Azon fölül pedig megjelenésével alapot nyújt Rezi vár históriája további kutatásához, amelynek, és a fentiek mind erre igyekeztek rámutani, mindenképpen érdemes folytatódnia. Mindezek eredményeképpen talán nem is oly sokára a vár és a Gersei Petők történetének, joggal a hiánypótló jelzőre számot tartó, modern és tudományos igénnyel készült összefoglalását is a kezünkbe vehetjük.

Horváth Richárd